

ПСИХОЛОГІЯ

DOI [https://doi.org/10.58442/2522-9931-2023-23\(52\)-10-24](https://doi.org/10.58442/2522-9931-2023-23(52)-10-24)

УДК 316.6

Боброва Лариса Григорівна,

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії психології спілкування,

Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

Київ, Україна.

bobrovalarisa284@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТА ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Анотація У статті аналізується проблема визначення суб'єкта громадської думки, співвідношення понять суб'єкт та виразник громадської думки, а також проблема виділення груп та спільнот, думка яких є громадською. Встановлено, що людину як суб'єкта характеризують активність, здатність до розвитку й інтеграції, самодетермінації, саморегуляції, саморуку і самовдосконалення. Визначено, що людські спільноти, зокрема мала, середня, велика соціальні групи та інші соціальні об'єднання є самостійними колективними суб'єктами життєдіяльності. Найважливішою ознакою колективного суб'єкта є здатність бути активним, діяльним, інтегрованим, тобто єдиним цілим. З'ясовано, що одним із способів самоактуалізації суб'єктивних можливостей сучасної людини є її реалізація як суб'єкта громадської думки. Важливу роль в цьому відіграє інтерсуб'єктивний зміст суб'єктивної реальності, який відтворює історичний досвід колективного існування людей. Встановлено, що громадська думка – це специфічний вияв масової свідомості, що виражається в оцінках (вербальних і невербальних) і характеризує ставлення людей до суспільно значущих подій і фактів, актуальних проблем суспільного життя. Визначено, що, суб'єкт (носії) громадської думки – це суспільство, якому властива внутрішня структура, врахування якої є важливим для соціологічних досліджень. Це соціальні спільноти, класи, соціально-професійні групи тощо. В межах цих спільнот і формується громадська думка. Виразниками громадської думки можуть бути як окремі індивіди, так і групи людей. Визначено основні типи суб'єктів громадської думки, та їх потенціал у її творенні. У дослідженні розкрито роль первинних

груп у формуванні та функціонуванні громадської думки. Утверджено, що саме в первинних групах формуються наріжні ідеали, які перетворюються на суспільну свідомість.

Ключові слова: громадська думка; суб'єкт; колективний суб'єкт; носій; виразник; громадськість; маса; публіка; аудиторія; соціальна спільність.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Проблема визначення суб'єкта (носія) громадської думки має важливе методологічне значення для прикладних соціологічних досліджень, оскільки суб'єкт громадської думки є одночасно об'єктом емпіричного дослідження, джерелом необхідної інформації, а на практиці інтегральною сукупністю, на яку розповсюджуються висновки дослідника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади розвитку ідей суб'єкта та суб'єктності у психологічній науці значною мірою репрезентовані у роботах С. Рубінштейна. Ідеї вченого дали поштовх для формування й розвитку таких суб'єктно орієнтованих підходів, як суб'єктно-діяльнісний (А. Брушлінський, К. Абульханова-Славська та інші), системно-суб'єктний (О. Сергієнко), суб'єктно-буттєвий (З. Рябікіна, В. Знаков, Г. Фоменко), суб'єктно-ціннісний (З. Карпенко), суб'єктно-вчинковий (В. Татенко), суб'єкт-об'єктний (Л. Алексеєва, І. Дерманова, О. Коржова, М. Щукіна). Аналіз проблеми визначення суб'єктів громадської думки, здійснювали, перш за все, соціологи, серед яких – Г. Тард, В. Тьоніс, Е. Ноель-Нойман, В. Грушин, С. Подлевський, В. Оссовський та інші.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у теоретичному аналізі поняття суб'єкта громадської думки через окреслення різних наукових концепцій.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**: проаналізувати сучасні підходи до визначення поняття суб'єкта громадської думки та з'ясувати особливості співвідношення понять суб'єкт та виразник громадської думки.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

У соціально-психологічній науці нині не склалося єдиної загальноприйнятої думки щодо визначення суб'єкта громадської думки,

однак дослідники одноставні щодо того, що зрозуміти сутність цього поняття, визначити його особливості неможливо, не звернувшись до категорії суб'єкта.

Перші базові положення про людину як суб'єкта свідомості та діяльності були сформульовані автором суб'єктного підходу С. Рубінштейном. Людину як суб'єкта, на думку вченого, характеризують «активність, здатність до розвитку й інтеграції, самодетермінації, саморегуляції, саморуху і самовдосконалення. Суб'єкт – це ідеал, або вищий рівень розвитку людини». С. Рубінштейн зазначає: «Первинна специфіка людини, людського існування полягає в тому, що у всезагальну детермінацію буття залучається не свідомість сама по собі, а людина як істота, що усвідомлює світ, суб'єкт не тільки свідомості, але й дії» (Татенко, 2017) [13].

Значний внесок у подальшу розробку ідей С. Рубінштейна зробила К. Абульханова, яка стверджує, що кожна особистість різною мірою реалізує себе як суб'єкт життя і такий суб'єкт виявляє свій спосіб життя, свою індивідуальність (Татенко, 2017) [13].

А. Брушлинський визначав особистість як систему, яка здатна до саморозвитку, підкреслював цінність суб'єктивного досвіду і властиву людині спрямованість на конструювання світу. Вчений зазначав: «Людина як суб'єкт – це вища системна цілісність усіх її найскладніших і суперечливих якостей, насамперед психічних процесів, станів і властивостей, її свідомості й несвідомого. Така цілісність формується у ході історичного та індивідуального розвитку людей (В. Татенко, 2017) [13].

Суттєвим для нашого дослідження є визначення колективного суб'єкта. Соціальні психологи часто дискутують з приводу того, чи можна вважати самостійними суб'єктами життєдіяльності людські спільноти – малу, середню, велику соціальні групи та інші соціальні об'єднання. Науковці вважають колективним суб'єктом будь-яку групу людей, що діє спільно та проявляє себе через форми поведінки, стосунки, діяльності, спілкування, взаємодію. Ці групи розрізняються за рівнем суб'єктності, тож можуть бути реальними або потенційними суб'єктами. Повною мірою бути колективним суб'єктом – означає бути активним, діяльним, інтегрованим, тобто єдиним цілим, відповідальним тощо. При цьому поняття «колективність» використовується як синонім поняття «спільність» (В. Татенко, 2017) [13].

У соціальній психології найбільш актуальними залишаються питання природи колективного суб'єкта і тих ознак, які характеризують його сутність і якісну своєрідність.

У психологічній науці існують дві теоретично-методологічні версії щодо визнання суб'єктом діяльності, спілкування, соціально-психологічного життя саме групу, а не її членів (окремих людей). Згідно з однією з них, соціальні феномени людського життя (зокрема його групова форма) вважаються визначальними в онтологічному сенсі, а індивідуальні – похідними від них. Тобто, спочатку було «Ми», а потім із нього виділилися окремі «Я». Згідно з антропоцентричним поглядом, автором і творцем свого життя, реальним суб'єктом, визнається окрема людина, а група розглядається як своєрідний засіб її пристосування до несприятливих умов середовища. Тобто, виникнення і розвиток масоподібних, групових, колективних способів існування живого – є еволюційним винаходом поколінь індивідуальних організмів у боротьбі за виживання.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для вирішення поставленої мети використано теоретичні методи наукового дослідження: теоретичний аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми у філософській, психологічній та соціологічній літературі, узагальнення, систематизація з метою визначення сутнісних характеристик суб'єкта громадської думки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Суб'єктивна діяльність людини є джерелом громадської думки. Громадська думка є однією з форм колективної практики, яка впливає на процес життєдіяльності людей. Суб'єктивна реальність формується не просто як опредметнення зовнішнього світу, яке визначається тільки внутрішньою інтенцією людини. Без наявності додаткової умови, без «зовнішнього іншого», який розглядається як «інша людина» або спільність людей, неможливо говорити про адекватність процесу опредметнення.

Л. Виготський, підкреслюючи значення соціального спілкування, зазначав: «Для нас сказати про процес «зовнішній» – означає сказати соціальний. Будь-яка психічна функція була зовнішньою через те, що вона була соціальною раніше, ніж стала внутрішньою, власне психічною функцією: вона спочатку була соціальним ставленням двох людей» (Виготський, 1960) [2]. Факт колективної діяльності людей не міг не відобразитись в структурах і способах функціонування суб'єктивної реальності, яка відображає інтрасуб'єктивний і інтерсуб'єктивний характер людського існування.

Найбільш послідовним вираженням інтрасуб'єктивної перспективи є індивідуальна свідомість, яка передбачає особистісну самоактуалізацію

суб'єкта. Слід відмітити, що індивідуальна свідомість є найбільш складною формою суб'єктивної самоорганізації. Відповідний індивідуальній свідомості тип сприйняття і структурування інформації (розуміння об'єктивної дійсності) визначається наявністю в структурі суб'єктивної реальності особливої смислоутворювальної інстанції «Я». Бути свідомим означає розуміти психічні стани і процеси цієї інстанції, володіти рефлексивним типом світосприйняття. Індивідуалізація суб'єктивного досвіду на думку М. Хайдегера, почалася в епоху Нового часу одночасно з розвитком підприємництва, географічних відкриттів і розвитком науки, введенням політико-правової регламентації й початком релігійної секуляризації. На думку філософа, людина античної або середньовічної епохи розуміла світ, занурюючись в нього, водночас «новевропейський суб'єкт» співвідносить світ із собою. Цей принцип можна визначити як суб'єкт-об'єктне розуміння дійсності. Він ставить людину перед вибором, чи повинна людина бути суб'єктом, як обмежене своєю примхою і відпущене на власне свавілля «Я», або як суспільне «Ми», як індивід або спільність, як обличчя всередині соціуму, або як пересічний член в організації, як держава і нація, або як загальнолюдський тип новоевропейської людини (Heidegger, 1993) [19].

Попри те, що сучасна людина самоідентифікується шляхом співвіднесення себе з певним образом «Я» і схильна до раціонально-логічного розуміння, існують інші способи самоактуалізації її суб'єктивних можливостей. Один з них – реалізація суб'єкта як носія громадської думки. Важливу роль в цьому відіграє інтерсуб'єктивний зміст суб'єктивної реальності, який відтворює історичний досвід колективного існування людей. К. Юнг зазначав, що між сучасною людиною і архаїчним індивідом є сполучна ланка, яку можна визначити як «колективне несвідоме». Воно представлено в суб'єктивній реальності у вигляді особливих структур, які організують процес сприйняття своєрідних апріорних передумов мисленнєвих процесів – архетипів, які знаходять своє вираження у суб'єктивній реальності людини в опосередкованій символічній формі (Юнг, 1991) [16]. Провідною смислоутворювальною настановою, яка формується колективним досвідом соціальної взаємодії людей є інстанція «Ми». Вона утворюється на основі безпосередньо-чуттєвого переживання людьми факту їхнього спільного існування. Переживання «однаковості», яке розглядається в історичній перспективі, суттєво вплинуло на процеси становлення та подальшого функціонування суб'єктивної реальності. Архетиповою основою такого способу самоорганізації суб'єктивного досвіду є сприйняття дійсності в межах дуальної опозиції «ми-вони». Ця опозиція розглядалася вченими як вихідний

щабель процесу виникнення людської свідомості. Якщо формуванню елемента «вони» відповідає лише відмінність «себе» від будь-яких проявів «зовнішнього іншого», водночас із запровадженням елемента «ми» виникають складніші мисленнєві операції – процеси символічної ідентифікації суб'єкта з зовнішніми посередниками (наприклад, персоною вождя). Інстанція «ми», яка існує як первинна настанова сприймання в індивідуальному несвідомому досвіді, сприяє подальшому включенню людини у соціальні процеси, визначає її готовність і здатність бути учасником соціальної взаємодії. Переживання «однаковості» виступає провідним фактором формування інтерсуб'єктивного змісту індивідуального досвіду будь-яких форм колективних суб'єктивних практик. Колективне ставлення продукується спрямованістю суб'єкта на встановлення тотожності з іншими і може слугувати додатковою формою (поряд з об'єктивованими інституційними відносинами) взаємозв'язку індивідів у суспільстві. Саме в такому контексті можна говорити про наявність колективних суб'єктивних утворень в житті суспільства – про колективну волю, почуття, емоції, настрої, образи, уявлення, ідеї та цінності. Тому громадську думку можливо оцінювати як таку форму сприймання дійсності, яка утворюється на основі смислонаслідувальних структур колективного несвідомого.

Нині громадська думка сприймається як важлива соціальна інституція суспільства, яка перетворює невпорядковані, випадкові, стихійні соціальні взаємодії між населенням та управлінськими структурами на впорядковані, тривалі, контрольовані та оснащує їх певними механізмами та усталеними правилами.

З позиції сучасного соціологічного знання, громадська думка – це специфічний вияв масової свідомості, що виражається в оцінках (вербальних і невербальних) і характеризує ставлення людей до суспільно значущих подій і фактів, актуальних проблем суспільного життя. При вивченні громадської думки, вчені зосереджують свою увагу на тому, що вона достатньо чітко структурована. Ключовими елементами природи громадської думки, які гарантують їй ознаки відносної стабільності, є її суб'єкт і об'єкт. На початку XVIII століття громадська думка трактувалась як оприлюднена точка зору еліти, а єдиним джерелом громадської думки вважались голоси обраних народом парламентаріїв. Внаслідок зростання масових рухів у другій половині XIX та на початку XX століть носієм громадської думки прийнято вважати масоподібні (некласичні) спільності.

Г. Блумер зазначав, що маса – це одна з форм «колективного групування, її членами можуть бути представники різних соціальних верств і груп, які відрізняються своїми класовими позиціями,

матеріальним станом, культурним рівнем тощо. Їх об'єднує об'єкт інтересу, який знаходиться за межами культур і груп» (Blumer, 1948) [17].

Масштабне поширення преси зумовило появу іншої громадської думки, яка конкурує з попередньою й співіснує з нею з середини ХХ століття, а згодом остаточно витісняє її. Думку також називають громадською, але вже в іншому сенсі: це думка самої громадськості. Першим на це звернув увагу Г. Тард (Тард, 1998) [12].

Громадськість – це активне соціальне утворення, що в певний момент об'єднується навколо визначеної соціальної проблеми задля пошуку шляхів її вирішення. Варто зазначити, що громадськість як основний суб'єкт громадської думки має такі ознаки: 1) до громадськості належить не все населення, а лише його частина; 2) об'єднують людей у громадськість їхні погляди (інтереси, позиції) або свідоме ставлення до певної проблеми; 3) ті, кого відносять до громадськості, проявляють певну активність (реагують на ситуацію). Отже, громадськість зазвичай складається із зацікавлених груп, або груп інтересів і з більш відчуженого, незацікавленого корпусу, схожих на глядачів індивідів. У структурованому суспільстві громадськість також структурована. Вона включає в себе різні соціальні спільності: класи, верстви та прошарки, різні демографічні, етнічні, територіальні спільності. Це складові соціальної структури громадськості. Вона фактично тотожна соціальній структурі суспільства.

Так, Г. Блумер стверджує, що громадська думка є функцією суспільства в дії, тому їй властива його структура. Суспільство складається з груп, отже, носієм є не індивіди, а групи індивідів, які мають лідера, спільні інтереси та цілі. Такі групи, прагнуть задовольнити свої інтереси і впливають через наявні у суспільстві канали на апарат державного управління, який реагує на суперечливі думки різних груп, оцінює та обирає ту думку, згідно з якою коригуватиме свою діяльність. Г. Блумер пропонує вважати вибрану думку ефективною з точки зору функціонування в суспільстві, а ті, що залишилися – «безплідними». Отже, на думку вченого, суб'єктом вважаються групи, які беруть участь у створенні ефективної думки (Blumer, 1948) [17].

Проблема, яка створює громадськість, зазвичай ставиться зацікавленими групами, які змагаються. Ці групи пропонують свої способи вирішення цієї проблеми і відтак намагаються завоювати підтримку і лояльність з боку зовнішньої незацікавленої групи. Саме її прихильність і визначає перемогу певної групи [1].

Р. Дарендорф поділяє громадськість на активну і пасивну й зазначає, що активна громадськість є важливою кваліфікаційною силою в

суспільних процесах, оскільки «у функціональному і оцінному аспектах вона є своєрідною елітою», водночас наявність конкуруючих еліт – запорука життєстійкості демократії (Дарендорф, 2006) [6].

Д. Дивайн виділяє «широку громадськість» і «уважну громадськість». Вчений зазначає, що «уважна громадськість» – це певна частина суспільства з дещо більшою зацікавленістю до суспільних подій, ніж широкі маси. Вона є сполучною ланкою між державою і масами. «Уважна громадськість» і формує громадську думку.

Ю. Хабермас вважав, що політичний процес відбувається виключно в державних інститутах, спілках та політичних партіях й обмежує громадськість суто рольовими функціями стороннього спостерігача. На зміну «громадськості, яка складалася з окремих осіб, прийшла громадськість, об'єднана в організації. Лише вона в сучасних умовах здатна брати участь у процесі соціальної комунікації, використовуючи внутрішньопартійні і внутрішньосоюзні канали між державою і суспільством» (Habermas, 1971) [18]. А. Уледов суб'єктом громадської думки визнає спільності та організації, безпосередньо пов'язані з прогресивними класовими інтересами. Оскільки зацікавленість у соціальному прогресі об'єднує більшість народу, суб'єктом і водночас виразником громадської думки виступає активна частина суспільства – «громадськість», яка має державний (тобто прогресивний) погляд на соціальні процеси (Уледов, 1968) [15].

М. Горшков називає «загальним творцем громадської думки – народ». «Спільності (територіальні, демографічні, етнічні тощо.) є сотворцями громадської думки», суб'єкт (носій) громадської думки – це «народна більшість». Поняття «виразник громадської думки» значно вужче поняття «суб'єкт», і виокремлює певні його соціальні сегменти, що постійно розширюються «лідерами думок», які висловлюють прогресивні погляди широким масам, які залучаються до активної суспільної діяльності (Горшков, 1988) [4].

Б. Грушин: зазначає: «Межі суб'єкта громадської думки відносні. Єдиний громадський організм має складну систему, до складу якої входить безліч структур та підсистем. У межах кожної з них, як і в рамках суспільства в цілому, навколо питань, що торкаються інтересів цієї спільності, складається внутрішня думка. Ця думка... є безумовно громадською. Тому можна говорити про громадську думку колективу, регіону, нації тощо» (Грушин, 1967) [5]. Вчений вважає, що громадська думка – це специфічний стан суто масової свідомості, тому індивід не може бути суб'єктом громадської думки, водночас може бути її виразником.

В. Оссовський виділяє два типи суб'єктів громадської думки: соціальні групи та соціальні утворення масового походження (Оссовський,

2005) [11]. Розглянемо зазначені типи суб'єктів громадської думки та їх потенціал у її творенні.

За визначенням англійського соціолога Е. Гідденса, соціальна група – це певна кількість людей, які постійно взаємодіють одне з одним, що призводить до згуртованості учасників взаємодії в окреме ціле. Однак не всі групи є однаково важливими для людини (Гідденс, 2005) [3].

Так, американський соціальний філософ Чарльз Кулі констатує існування первинних та вторинних груп [20]. Первинна група є своєрідним комплексом свідомості, в якому розчинені всі індивідуальні свідомості її членів, вони взаємодіють і доповнюють одне одного. Вчений зазначає, що первинні групи характеризуються стійкістю, безпосередністю та неформальністю зв'язків. Їх первинність пов'язана з роллю в процесі соціалізації особистості в межах більших соціальних спільнот. Важливу роль в таких групах відіграють сталі емоційні стосунки та особистісні зв'язки. Найяскравішим прикладом первинної групи є сім'я як первинна ланка соціалізації особистості та формування морально-етичних засад її існування. До первинних груп також належать колективи ровесників (групи школярів, студентів), невеликі територіальні спільноти (сусідство), трудові колективи. Зміна місця таких груп в системі суспільних зв'язків, на думку Ч. Кулі, провокує глибокі соціальні зрушення, що зумовлює непересічну роль первинних груп у формуванні та функціонуванні громадської думки. Саме в первинних групах, на думку вченого, формуються наріжні ідеали, які перетворюються на суспільну свідомість. Вчений зазначає, що суспільна свідомість включає в себе функціонування свідомостей всіх первинних груп даного суспільства та певний надгруповий рівень, де відбувається зіткнення та обговорення різних точок зору. Для цього рівня величезне значення відіграє комунікація як механізм, завдяки якому існують та розвиваються людські стосунки [20]. У вторинних групах діють формалізовані, безособистісні стосунки, побудовані на основі специфічних практичних цілей. Прикладами таки груп можуть бути клуби, комітети, партії.

Варто підкреслити, що група не є таким суб'єктом соціально-психологічного життя, який існує поза проявів індивідуальної суб'єктної активності її членів.

Так, В. Васютинський зазначає: «У реальному індивідуальному, комунікативному, соціальному, політичному просторі, найчастіше неможливо, а загалом і не потрібно з'ясовувати, де відповідні мотиви, наміри, прояви належать до індивідуального, міжособового чи колективного контексту людської життєдіяльності. Частіше є сенс говорити про цілісну ментально-поведінкову комунікативну характеристику, яка поєднує в собі

різні рівні й аспекти індивідуалізму/колективізму – від глибинно-диспозиційних до соціально-дискурсивних» (Татенко, 2017) [14].

Розглянувши соціальні групи як суб'єкти громадської думки, необхідно з'ясувати, чи можуть виступати в ролі таких масоподібні утворення, зокрема маса, натовп, публіка, аудиторія.

На думку Е. Ноель-Нойман, в процесі комунікації соціальні суб'єкти несвідомо набувають потреби прийти до загальної згоди, а тому спостерігають за думкою інших, що підтверджує їх соціальну природу. За твердженням дослідниці, вони орієнтуються на панівну думку, замовчуючи ту, яка на їх погляд складає меншість. Такий ефект дослідниця називає «спіраллю мовчання». Ця теорія спирається на соціальну психологію та статистичні дані, зріз думок, отриманий за допомогою демоскопії. Дослідниця зазначає, що демоскопія ґрунтується на рівності всіх громадян, тому для неї думки окремих груп та думка маси не відрізняються. Також Е. Ноель-Нойман не виділяє будь-які особливі сфери суспільства, до яких має належати об'єкт громадської думки, зазначаючи, що носієм громадської думки є весь народ. Визначаючи природу громадської думки, авторка оперує такими поняттями як конформізм та страх ізоляції (Ноэль-Нойман, 1996) [10].

М. Слюсаревський пропонує розрізнити поняття маси і сконцентрованої маси, а останнє диференціює на уявлення про безладно сконцентровану масу і масовий суб'єкт спільної активності. На його думку, поведінка масового суб'єкта спільної активності може бути конструктивною або деструктивною, «але вона завжди є функцією колективної суб'єктності» і є проміжною, перехідною формою активності між групою/колективом і масою, а також між масовою і груповою/колективною суб'єктністю (Татенко, 2017) [14].

Феномен натовпу досить повно описаний в науковій літературі, зокрема у працях Г. Лебона, С. Московічі, С. Сігеле, які вказували на його нестійкість в часі, просторову прив'язаність, залежність від лідера, зниження рівня критичності сприйняття інформації, стереотипність мислення, що фактично блокує можливість продукування та обміну думками. Водночас натовп створює сприятливі умови для нав'язування людям готових думок, оцінок і суджень.

Одна з перших спроб розмежування понять натовпу та публіки належить вже згадуваному нами Г. Тарду, який вважав публіку «духовною сукупністю, групою індивідумів, фізично розділених, але об'єднаних чисто розумовим зв'язком» (Тард, 1998) [12]. Виникнення публіки уможливлено розвитком засобів масової інформації, зокрема друкованої преси. На відміну

від нестійкого в часі та прив'язаного до обмеженого географічного простору натовпу, публіка є більш сталою, тривалою та однорідною.

Близьким за значенням і вживанням до поняття публіки є термін «аудиторія», що означає певну сукупність людей, які сприймають повідомлення. Зазвичай термін «аудиторія» вживають, коли йдеться про засоби масової комунікації, хоча часто мають на увазі також відвідувачів певного заходу, слухачів лекцій тощо. Внаслідок окреслених характеристик даних великих соціальних груп можна констатувати, що публіка та аудиторія є потенційними суб'єктами громадської думки, оскільки передбачають наявність спільних інтересів та можливість комунікації між їх членами.

Варто зазначити, що визначення суб'єктів громадської думки має чіткий історичний контекст, що пов'язано з різними етапами розвитку суспільства. Нині, встановлюючи суб'єкта громадської думки, важливо брати до уваги інтегруючу роль засобів масової комунікації, які транслюють певні цінності, взірці соціальної поведінки, формують і встановлюють нові зв'язки між людьми. На цих засадах консолідується нові суспільні утворення – суб'єкти громадської думки. Їх основою можуть стати добровільні об'єднання на основі спільних інтересів, уподобань і життєвих стилів, у діяльності яких особливу роль відіграють спеціалізовані канали комунікації. Органічність, цілісність, стабільність цих нових суб'єктів громадської думки відрізняють їх від традиційних, але найголовнішим критерієм їх ідентифікації є спільність інтересу у вирішенні певної проблеми. Іншими словами, суб'єктами громадської думки можуть бути як соціальні утворення, що постали на ґрунті специфічних об'єктивних умов життя, розподілу праці, так і спільноти, утворені масовою комунікацією, ідеологічними чинниками тощо (Наливайко, 2010) [9].

Отже, суб'єктом громадської думки є суспільство, якому властива внутрішня структура, врахування якої є важливим для соціологічних досліджень. Це соціальні спільноти, класи, соціально-територіальні групи тощо. В межах цих спільнот і формується громадська думка (Епархина, 2015) [7].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У результаті теоретичного аналізу визначено, що громадська думка – це спільна думка індивідів, яка репрезентує певний консенсус індивідуальних думок щодо конкретної проблеми, котра становить спільний інтерес.

Встановлено, що основним, безумовним суб'єктом громадської думки є громадськість – активне соціальне утворення, яке об'єднується навколо визначеної соціальної проблеми задля пошуку шляхів її вирішення. Вона фактично тотожна соціальній структурі суспільства, тому її складовими є

різні соціальні групи, спільності, які формують колективні оцінні судження на соціально значимі події, явища суспільного життя.

Утверджено, що носіями групової суб'єктності виступають індивідуальні суб'єкти, а провідною смислотворювальною настановою, що формується колективним досвідом соціальної взаємодії людей – є інстанція «Ми», яка представлена у просторі психіки кожного члена соціального угруповання.

Визначено, що поняття «виразник громадської думки» значно вужче поняття «суб'єкт», і виокремлює певні його соціальні сегменти, що постійно розширюються «лідерами думок», які висловлюють прогресивні погляди широким масам для залучення їх до активної суспільної діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Представлені результати досліджень є початковою ланкою у визначенні характерних ознак суб'єкта громадської думки та його ролі у різноманітних сферах людської життєдіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] *Американская социологическая мысль.* Москва, 1994.
- [2] Л. С. Выготский, *Развитие высших психических функций.* Москва, Россия: Изд-во «Академии педагогических наук РСФСР», 1960.
- [3] Гидденс Е. *Социология.* Москва, Россия: URSS, 2005.
- [4] М. К. Горшков, *Общественное мнение: история и современность.* Москва, 1988
- [5] Б. А. Грушин, *Мнение о мире и мир мнений.* Москва, 1967.
- [6] Р. Дарендорф, *У пошуках нового устрою: лекції на тему політики свободи у ХХІ ст.* Київ, Україна: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006.
- [7] О. В. Епархина, *Социология общественного мнения.* Москва, Россия: Академия, 2015.0.
- [8] В. Кузьмен, *Социология общественного мнения.* Новосибирск, Россия, Россия, 1996.
- [9] Т. В. Наливайко, «Громадський контроль в Україні як інститут громадянського суспільства: теоретико-правовий аспект», автореф. дис. канд. наук; Львівський держ. ун-т внутріш. справ. Львів, 2010.
- [10] Ноэль-Нойман, *Общественное мнение. Открытие спирали молчания.* Москва, Россия: Изд. Прогресс-Академия, 1996.
- [11] В. Л. Осовський, *Соціологія громадської думки.* Київ, Україна: ПЦ «Фоліант»; ВД «Стилос», 2005.

- [12] Г. Тард, «Мнение и толпа», в *Психология толп*, Г. Лебон, Кн. 1. Москва, Россия: Изд. «КСП+», 1998, 416 с., с. 257–411. [Электронный ресурс]. Доступно: <https://is.gd/1WXoH8> Дата звернення: Груд. 20, 2022.
- [13] В. Татенко *Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір*. Київ, Україна: Міленіум, 2017.
- [14] В. О. Татенко, *Соціальна психологія націєтворення: суб'єктно-вчинковий підхід. 2-ге вид., перероб. і допов.* Кропивницький, Україна: Імекс-ЛТД, 2021.
- [15] А. К. Уледов, *Структура общественного сознания. Теоретико-социологическое исследование*. Москва, Россия: Мысль, 1968.
- [16] К.-Г. Юнг, «Об архетипах коллективного бессознательного» в *Архетип и символ*. Москва, Россия: Издательство «Ренессанс». 1991, 208 с.
- [17] Н. Blumer, «Public opinion and public opinion polling», *American sociological review*, Vol. 13, N 5, p. 542–549, 1948.
- [18] J. Habermas, «Strukturwandel der Öffentlichkeit», in *Untersuchungen zu einer Kategorie der burgerlichen Gesellschaft*. Neuwied, Berlin, 1971, с. 252.
- [19] М. Heidegge, «Vremya kartiny mira», in *Being and Time: articles and speeches*. Moscow, Russia: Publisher «Republic». 1993, 447 p.
- [20] Соціологія. Освіта.UA. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/zoJAqs> Дата звернення: Груд. 20, 2022.

OF THE SUBJECT OF PUBLIC OPINION IN SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL SCIENCE

Larisa Bobrova,

Candidate of Psychological Sciences,
Senior scientific officer of the of Communication Psychology Lab,
Institute for Social and Political Psychology of
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.
Kiev, Ukraine.

bobrovalarisa284@gmail.com

Abstract. The article analyzes the problem of defining the subject of public opinion, the relationship between the concepts of subject and exponent of public opinion, as well as the problem of identifying groups and communities whose opinion is public. It was established that a person as a subject is characterized by activity, the ability to develop and integrate, self-determination, self-regulation, self-movement and self-improvement. It was determined that human communities, in particular small, medium, large social groups and other social associations are independent collective subjects of life. The most important feature of a collective subject is the ability to be active, active, integrated, that is, a single entity.

It was found that one of the ways of self-actualization of the subjective capabilities of a modern person is his realization as a subject of public opinion. An important role in this is played by the intersubjective content of subjective reality, which reproduces the historical experience of the collective existence of people. It was established that public opinion is a specific manifestation of mass consciousness, which is expressed in assessments (verbal and non-verbal) and characterizes the attitude of people to socially significant events and facts, current problems of social life. It was determined that the subject (carrier) of public opinion is a society that has an internal structure that is important for sociological research. These are social communities, classes, socio-professional groups, etc. Public opinion is formed within these communities. Individuals and groups of people can be exponents of public opinion. The main types of subjects of public opinion and their potential in its creation are determined. The study revealed the role of primary groups in the formation and functioning of public opinion. It has been established that it is in the primary groups that the cornerstone ideals are formed, which turn into public consciousness.

Keywords: Public Opinion; the subject; collective entity; carrier; spokesman; public; mass; public; audience; social community.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Amerikanskaya sociologicheskaya mysl'. Moskva, 1994.
- [2] L. S. Vygotskij, Razvitie vysshih psichicheskikh funkcij. Moskva, Rossiya: Izd-vo «Akademii pedagogicheskikh nauk RSFSR», 1960.
- [3] Giddens E. Sociologiya. Moskva, Rossiya: URSS, 2005.
- [4] M. K. Gorshkov, Obshchestvennoe mnenie: istoriya i sovremennost'. Moskva, 1988.
- [5] B. A. Grushin, Mnenie o mire i mir mnenij. Moskva, 1967
- [6] R. Darendorf, U poshukakh novoho ustroi: lektsii na temu polityky svobody u KhKhl st. Kyiv, Ukraina: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2006.
- [7] O. V. Eparhina, Sociologiya obshchestvennogo mneniya. Moskva, Rossiya: Akademiya, 2015.
- [8] O. V. Kuz'men, Sociologiya obshchestvennogo mneniya. Novosibirsk, Rossiya, Rossiya, 1996.
- [9] T. V. Nalyvaiko, «Hromadskyi kontrol v Ukraini yak instytut hromadianskoho suspilstva: teoretyko-pravovyi aspekt», avtoref. dys. kand. nauk; Lvivskyi derzh. un-t vnutrish. sprav. Lviv, 2010.

- [10] Noel'-Nojman, Obshchestvennoe mnenie. Otkrytie spirali molchaniya. Moskva, Rossiya: Izd. Progress-Akademiya, 1996.
- [11] V. L. Ossovskiy, Sotsiologhiia hromadskoi dumky. Kyiv, Ukraina: PTs «Foliant»; VD «Stylos», 2005.
- [12] G. Tard, «Mnenie i tolpa», v Psihologiya tolp, G. Lebon, Kn. 1. Moskva, Rossiya: Izd. «KSP+», 1998, 416 s., s. 257–411. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <https://is.gd/1WXoH8> Data zvernennia: Hrud. 20, 2022.
- [13] V. Tatenko Metodolohiia subiektno-vchynkovoho pidkhodu: sotsialno-psykholohichni vymir. Kyiv, Ukraina: Milenium, 2017.
- [14] V. O. Tatenko, Sotsialna psykholohiia natsiievorennia: subiektno-vchynkovyi pidkhid. 2-he vyd., pererob. i dopov. Kropyvnytskyi, Ukraina: Imeks-LTD, 2021.
- [15] A. K. Uledov, Struktura obshchestvennogo soznaniya. Teoretiko-sociologicheskoe issledovanie. Moskva, Rossiya: Mysl', 1968.
- [16] K.-G. YUng, «Ob arhetipah kollektivnogo bessoznatel'nogo» v Arhetip i simvol. Moskva, Rossiya: Izdatel'stvo «Renessans». 1991, 208 s.
- [17] H. Blumer, «Public opinion and public opinion polling», American sociological review, Vol. 13, N 5, p. 542–549, 1948.
- [18] J. Habermas, «Strukturwandel der Offentlichkeit», in Untersuchungen zu einer Kategorie der burgerlichen Gesellschaft. Neuwied, Berlin, 1971, c. 252.
- [19] M. Heidegge, «Vremya kartiny mira», in Being and Time: articles and speeches. Moscow, Russia: Publisher «Republic». 1993, 447 p.
- [20] Sotsiologhiia. Osvita.UA. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/zoJAqs> Data zvernennia: Hrud. 20, 2022.

*Стаття надійшла до редакції
05 січня 2023 року*